

LOJËRAT TRADICIONALE TË RUGOVËS

TRADITIONAL GAMES OF RUGOVA

Aty ku vlerat e traditave ende frymjojë !
Where traditional values still breathe !

JP 'EU/CoE Support to the Promotion of Culture Diversity (PCDK) Project
Founded by the European Union

Implemented by the Council of Europe

Project implemented by Marimangat e Pejes
in cooperation with PCDK and Peja Municipality

Tekstin e përpiluan / Text compiled by:
Nazmi Ibërdemaj
Bashkim Lajçi

Foto / Photo:
Valon Begolli
Dizajn / Design:
Dini Begolli

Këshilli Organizativ / Organizing Council
Arianit Demaj, Nazmi Ibërdemaj, Vesel Nikçi, Islam Husaj
Haxhi Ibëdemaj, Shaban Demaj, Florim Nikçi, Bashkim Lajçi

Për Rugovën

Rugova apo bururia natyrore e Kosovës shtrihet në veriperëndim të qytetit të Pejës me sipërfaqe prej 32.492.96 ha, në të cilën shtrihen 15 fshatra është njëri nga regionet malore që përfshijnë Bjeshkët e Nemuna me pasuri të mëdha natyrore. Është Gryka e Rugovës që ndryshe njihet edhe bururia e këtij regioni malor e cila fillon vetëm 2 km larg nga qendra e qytetit, me një gjatësi prej 12 km dhe këtu pastaj fillon të hapet. Lumi Lumbardh, i cili formohet nga burimet që gjinden në pjesë të ndryshme të Rugovës, me gjatësi prej 56 km dhe me madhështorë, të cilët arrin në lartësinë deri në 2000 m, ujërat që burojnë nga shkëmbinjtë duke krijuar ujëvara, shpellat, etj. Pothuajse në të gjithë hapësirën e bjeshkëve të Rugovës mund të hasësh në mrekullitë që gjinden të fshehura nën egërsinë malore të florës. Janë ligenet që gjinden në lartësi prej 1860 m, ujëvarat e shumta të cilat gjinden në të gjithë regionin, flora dhe fauna, majet malore që arrin në lartësinë deri në 2522m si dhe bukuritë panoramike të pamjeve malore që mund ta vëzhgosh nga anët e ndryshme të këtij regioni malor.

Karakteristikë e këtij vendi është mikpritja që bëhet nga banorët dhe është një ndër karakteristikat që mund ti hasni edhe tek banori i parë që do ta takoni.

Veshjet tradicionale të këtij regioni malor janë pothuajse kudo prezente tek të moshuarit, të cilët e kanë ruajtur traditën dhe kulturën e tyre me fanatizëm të madh dhe mburren me trashëgiminë e tyre brez pas brezi.

Pasuritë natyrore, dhe ato kulturore siqë janë lojërat tradicionale, martesat tradicionale, vallja karakteristike rugovase, këngët, punimet nga gdhendja e drurit dhe instrumentet muzikore e karakterizojnë këtë vend si mjaft atraktiv për çdo vizitor.

Rugova or natural beauty of Kosovo lies on the northwest of Peja and it has an area of 32.492.96 ha. There are 15 villages that belong to Rugova and it is a mountainous region which possesses great natural riches.

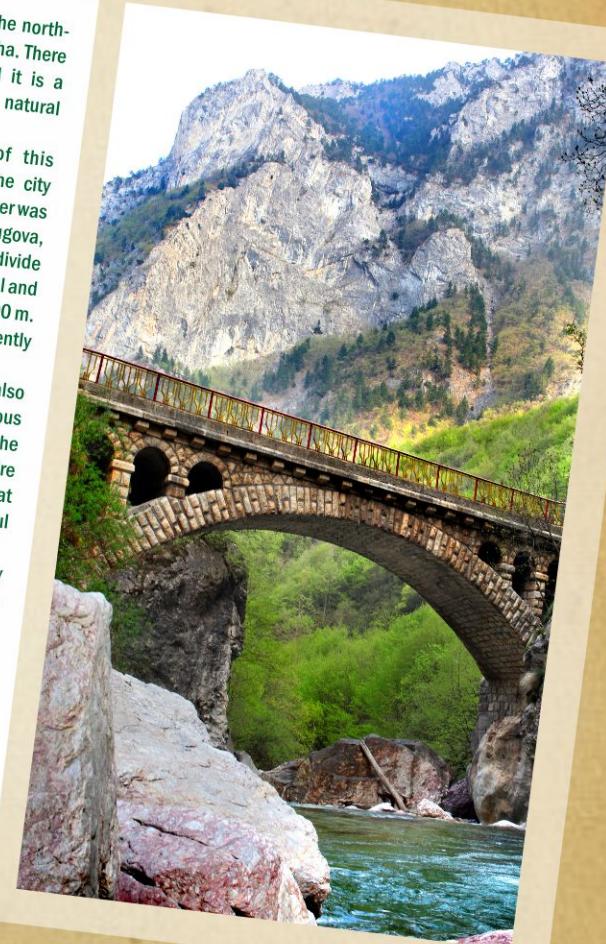
Rugova gorge is known as the beauty of this mountainous region, just 2 km away from the city center, with a length of 12 km. The Lumbardhi River was formed from water resources in different part of Rugova, with a length of 56 km. The huge water resources divide this gorge into two parts and there are also colossal and magnificent cliffs which reach the height up to 2000 m. Thus, the water flows from the rocks and consequently there are created waterfalls, caves etc.

Almost entire mountainous area of Rugova may also have signs that are hidden behind the mountainous flora. There are lakes that have been found at the altitudes of 1860 m, numerous waterfalls in the entire area, flora and fauna riches, mountain peaks that achieve the height up to 2522 m and beautiful panoramic mountain views.

The characteristic of this country is the local hospitality and this is a feature you can notice when you meet even the first inhabitant. Traditional clothes of this mountainous region are present almost everywhere, preserved by the elderly. They have preserved their tradition and culture with great fanaticism from generation to generation since they were proud of their heritage.

There are many natural and cultural riches such as traditional games, traditional marriages, characteristic dance, wood carving and musical instruments so all these things make this place attractive for visitors.

About Rugova

Folklori Veshja tradicionale dhe Vallja tradicionale

Folklore Traditional Wear and Traditional Dance

Folklori Folklore

Veshja Clothes

Tradita folklorike e Rugovës është një thesar me vlera të mëdha e cila pasuron visarën tonë kombëtar me vlera të larta të artit të vërtetë. Rugovasi shekuj me radhë e ka pasur folklorin e vet të vëtmën argëtim. Nëna rugovase me këngë e vë djalin në gjumë, duke e përkundur në djep; me këngë përciljet fejeza dhe "kanaxheqi" dhe martesa e vajzave, me këngë kushtrimi rugovasi shkonte në luftë. Bariu i deleve nuk del në kullota pas tyre pa fyll ose kavall në brez. Me vargje të prekshme elegjake e përcjellë vajtorja rugovasin në rrugën e fundit të jetës së tij.

Vallet popullore të Rugovës janë një margitarat e vërtetë në folklorin shqiptar në përgjithësi. Këtu ruhen vallet e vjetra në originalitetin e tyre të lashtë. Rugovasi edhe kur luan, kur kërcen e vallëzon, e përkujton luftën përfjetë dhe për ekzistencë. Ai edhe në vallet e tij mban në dorë shpatën, pushkën ose flamurin. Këto valle kanë mahnitur edhe publikun e gjërë europian dhe ekspertët më të njohur të foklit koreografik në festivalet e ndryshme ndërkombëtare, si në Angli, Gjermani etj.

Rugova's folk tradition is a treasure of great value that enriches our general national tradition which contains values of true art. Folk tradition was the only entertainment activity in Rugova for many centuries. Mothers who belong to the Rugova region sang songs to their children when they were put to bed respectively cradle but the songs were also sung during the wedding ceremony of girls, singing the song "Rugova people go to war". Shepherds used pipes and fifes when they put a flock out to pasture. The elegiac and touching verses accompanied the young man to the end of his life.

Rugova popular dances present a true pearl of Albanian folklore in general. It has been preserved the ancient authenticity of old dances. The play, the dance and even the commemoration ceremony in which took part Rugova men reflect the struggle for life and existence. He dances but at the same time keeps a sword, rifle or flag on his hands. The European public and experts were captivated by these dances which were a part of various international festivals in England, Germany etc.

Veshja populllore e Rugovës

Rugova si një krahinë etno-gjeografike veçohet nga një varg manifestimesh të kulturës materiale dhe shpirtërore. Në kuadrin e këtyre manifestimeve s'do mend se veshja zë një vend me rëndësi. Kjo veshje me përbajtjen e saj si vlerë materiale e artistike, ofron mundësi për studime komparative, si në planin tipologjik ashtu edhe në atë morfoligjik e ornamentik, me vështirë gjithmonë të mundshme sinkronike e diakronike. Ajo është një veshje e pasur, karakteristike, me gjurmë lashtësie, e krijuar nëpër shekuj dhe e ruajtur deri më sot.

Rugova's Popular Clothes

Rugova as an ethnogeographic region is known for some events that belong to the material and spiritual culture. In this context, clothes have a very important place. The dresses and their content and the artistic value of the materials offer the opportunity for comparative studies, both as regards the plan and the typology of morphological ornaments so there are always views from the diachronic and synchronical aspect. The dresses contain some features that lead to the antiquity so they have been created for many centuries and preserved until nowadays.

Vallja / Dance

Historia e lojërave

The history of the games

Historia e lojërave

Janë lojëra të shkathtësive fizike e luftarake të burrave, të cilat kanë një zanafilë të hershme. Ato zakonisht janë mbajtur dhe mbahen kah mesi i muajit gusht. Hulumtimet kanë treguar se kjo është një fest e fisit Kelmend dhe fiseve të tjera, të cilat me vite janë organizuar në krahinën e Rugovës. Më vonë për shkak të ndarjes së kufijve, pas vitit 1912, ato mbahen ndaras në Vermosh, veçmës në Vuthaj e tradicionalisht në Rugovë, tanë e 20 vite me radhë.

Deri më tani këto lojëra tradicionale janë mbajtur në Qafë Hajlë, Bogë dhe Kuqishtë.

The history of the games

The traditional games of Rugova include the demonstration of physical and fighting skills of men from the very beginning. The games are always organized in mid August. We realized during our research that these games present a ceremony of Kelmendi tribe and other tribes which has been organized in the Rugova region in years. However, due to the newly created borders after 1912, these games have been organized separately for almost 20 years in Vermosh (especially in Vuthaj) and Rugova. These traditional games have been organized so far in the Hajle gorge, Bog and Kuqishte.

Ngjitja në Shilor

Shilori është një shtyllë druri e gjatë 8 metra. Dy metra ngulitet në tokë, që të jetë më stabile. Detyrë e garuesëve është që të prekin majën e shilorit, në kohë sa më të shkurtë. Ata duhet të ngjiten në shilor vetëm me anë të duarve dhe këmbëve, zbathur, pa as një mjet ndihmës. Fitues shpallet ai garues i cili për kohën më të shkurtër prek majën e shilorit me dorë. Vijimin e garave e përcjellin dy gjyqtarë, njëri prej të cilëve bënë matjen e kohës, ndërkad tjetri kujdeset për rregullësi.

The climbing up the pole
(Shilori is an 8-meter wooden pole).

Shilori is an 8-meter wooden pole. Two squares are imprinted on the ground in order to be more stable. The competition task is to touch the tip of the pole as soon as possible, using hands and feet but barefoot and without any tool. Those who can do it within the shortest period of time are declared as winners. Two judges judge during the competition, one of them measures the time while the other one takes care of the regularity of the game.

Gurapeshi

Gurapeshi është një gurë i cili duhet te peshoj rreth 7 kg. Para fillimit të garës shënohet vija startuese. Nga aty, garuesit e guajnjë gurapeshin duke u përpjekur që ta hedhin atë sa më larg. Garuesi në asnjë mënyrë nuk duhet ta shkelë vijën startuese, sepse në ato raste ai diskualifikohet nga gara.

Fitues i garës shpallet ai garues i cili e hedhë më së largu gurapeshin. Garë e mbikqyrin tre gjyqtarë. Njëri vëzhgont vijën startuese ndërkaq dy të tjerët bëjnë matjen e gjatësive.

Stone throw

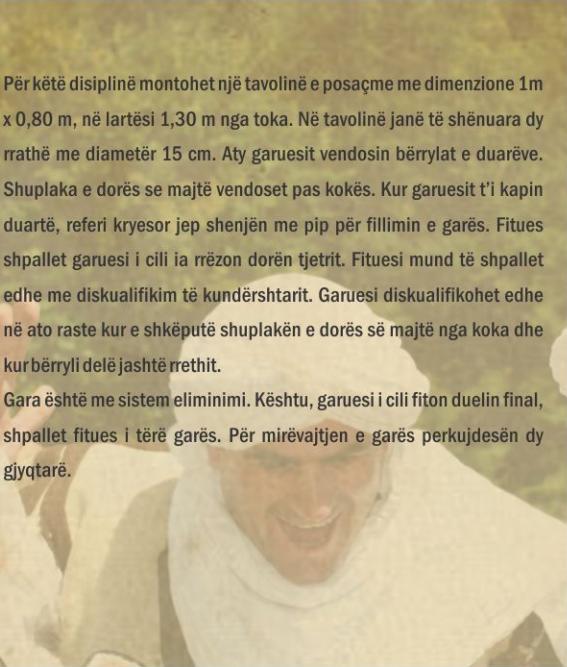
The stone should weigh about 7 kg. The starting line is marked before the beginning of the race. From there, the contestants try to throw the stone as far as possible. Competitor shouldn't break the rules especially as regards starting line otherwise he will be disqualified from the race. The one who is able to throw the stone the farthest is declared as the winner of the race. Three judges judge during the race. One of them observes the starting line while two others measure the distance.

Rrëzimi i Duarve

Arm Wrestle/Wrestling

Për këtë disiplinë montohet një tavolinë e posaçme me dimenziune $1\text{m} \times 0,80\text{ m}$, në lartësi $1,30\text{ m}$ nga toka. Në tavolinë janë të shënuara dy rrathë me diametër 15 cm . Aty garuesit vendosin bërrylat e duarëve. Shuplaka e dorës se majtë vendoset pas kokës. Kur garuesit t'i kapin duartë, referi kryesor jep shenjën me pip për fillimin e garës. Fitues shpallet garuesi i cili ia rrëzon dorën tjetrit. Fituesi mund të shpallet edhe me diskualifikim të kundërshtarit. Garuesi diskualifikohet edhe në ato raste kur e shkëputë shuplakën e dorës së majtë nga koka dhe kur bërryli delë jashtë rrethit.

Gara është me sistem eliminimi. Kështu, garuesi i cili fiton duelin final, shpallet fitues i tërë garës. Për mirëvajtjen e garës perkujdesën dy gjyqtarë.

For this kind of game is needed a special table with dimension $1\text{m} \times 0,80\text{ m}$, $1,30\text{ m}$ in height from the ground. There are two drawn circles (diameter 15 cm) on the table where the contestants are supposed to put their elbows. The left hand is put behind the head. The contestants begin the race when the referee gives them the signal. The competitor who was declared as a winner wins the race using only one hand while another hand is not used. The competitor also can be declared as a winner if the opponent is disqualified. The competitor might be disqualified if the left hand and the elbow are not kept properly. The race is organized using elimination system. Thus, the competitor who wins the final duel is declared as a winner of the whole race. Two judges ensure that the rules are respected during the race.

Mundje Wrestling

Mundje

Mundja praktikohet me stil të lirë. Vendi ku zhvillohen garat duhet te jetë livadh i rrafshët, pa guraleca apo gjësende tjera.

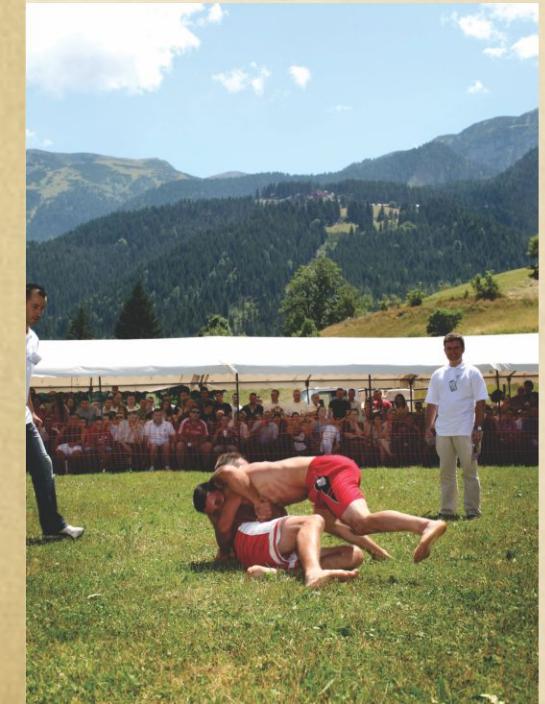
Lufta e regjultë zgjatë 5 minuta. Nëse nuk ka fitues gjatë kohës së rregjultë, pason vazhdimi prej dy minutave. Nëse edhe në vazhdim asnjëri garues nuk ka pikë, atëherë përfituesin vendosin gjyqtarët me deklarim. Meqet i udhëheq një gjyqtar kryesor me dy ndihmës. Fitorja mund të arrihet edhe para skadimit të kohës prej 5 minutave, veçmas në ato raste kur kundershtari rrëzohet në shpinë dhe në atë pozitë mbahet 20 sec., sikundër edhe në ato raste kur kundershtari e dorëzon luftën.

Në ato raste kur kundershtari rrëzohet në shpinë, me njëren këmbë të ngritur në ajër, fitohen pesë pikë. Pesë pikë, fitohen edhe në ato raste kur kundershtari rrëzohet në shpindë dhe në atë pozicion mbahet deri në 15 sec. Fituesi shpallet në bazë të pikëve të tubuara.

Wrestling

It is practised free style wrestling. The place where the race is organized is supposed to be a flat meadow, without pebbles or other items. Regular fight lasts for 5 minutes. If there is no winner during the regular time, then they have two minutes extra time.

If the competitors do not succeed to gain sufficient points, then the judges declare who is the winner of the race. The main judge has a leading and a double role. Victory can be achieved also before the expiration of the 5 minute period especially when the opponent is held on his back for more than 20 seconds or when the opponent decides to surrender. In the cases when the opponent falls on his back (one leg is lifted in the air) are won five points. Five points also are won when the opponent is forced to stay 15 seconds on his back. The winner is declared based on the collected points.

Hudhja e Llastarit

Llastari është një dru i gjatë rrëth 5 metra. Diametri i tij në fund është rrëth 13 cm, ndërkaq afér majës rrëth 8 cm. Maja e llastarit duhet të jetë e fortë, që të ngulitet në tokë pas hedhjës. Pasi shënohet një vijë startuese, garuesit marrin llastarin nga pjesa e fundit, me të dyja duart, e mbështesin në krahëror, dhe pastaj me një teknikë të veçantë e hedhin atë sa më larg që munden.

The shot-put

(The shot in this case is a 5-meter high tree).

The shot in this case is a 5-meter high tree. The diameter of its bottom is about 13 cm while near its top it is about 8 cm. The top of the shot (in this case a 5-meter high tree) should be strong enough to be implanted on the ground after the throw. Once the starting line has been marked, the competitors throw the shot as far as possible, using both hands. The starting line should be respected during this race while the shot should be embedded in the ground. If these two rules are broken then the competitor is disqualified. The winner is declared the competitor who throws the shot the farthest. There are four judges who oversee the race, including the starting line and other rules that are supposed to be respected.

Tërheqja e litarit

Kjo garë është ekipore. Ekipi përbëhet prej 5 garuesëve. Në tokë shënohen tri vija. Vija startuese në mes dhe dy vijat fundore nga 2 metra larg mesit. Litari është i trashë dhe i gjatë 12 metra. Në mes vendoset një flamur i vogël në formë trekëndësh. Kur çdo gjë është gati, gjyqtari kryesor jep shenjën përfillimin e duelit. Ekipi i cili e tërheqë kundërshtarin dhe flamurin duke kaluar vijën fundore, shpallet fitues. Garat janë eliminuese dhe ekipi i cili e fiton duelin final shpallet edhe fitues i Lojërave tradicionale.

Garat i mbikqyrin tre gjyqtarë. Derisa gjyqtari kryesor e percjellë garën në vijën startuese dhe fundore, dy ndihmësit e tij kujdesen që çdo gjë të shkojë sipas rregullave.

Rope tow

This race is a teamwork. The team consists of 5 members.

There are three lines on the ground. The rope is thick and about 12-meter in length. A small triangular flag is put in the middle. When everything is ready, the key judge gives the sign to start the duel. The team which succeeds to pull the opponent and the flag and in this way to move the terminal line is declared as the winner. The competition is judged by three judges. While the presiding judge takes care of the starting and final line, his assistants make sure that the rules are respected.

